

Agnieszka Raus

Wybór zawodu przez uczniów z niepełnosprawnością słuchu

Problemy Profesjologii nr 1, 147-154

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Raus

WYBÓR ZAWODU PRZEZ UCZNIÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU

Streszczenie

W artykule przedstawiono podstawowe charakterystyki osób niepełnosprawnych oraz ich dysfunkcje. Zaakcentowano problematykę upośledzenia słuchu i problemy przygotowania zawodowego osób niesłyszących. Przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów z niepełnosprawnością słuchu, w odniesieniu do ich wyboru zawodu. Najchętniej wybieranym zawodem przez osoby niesłyszące i słabosłyszące jest informatyk.

CHOOSING A VOCATIONAL CAREER BY DEAF PUPILS

Summary

The article shows basic characteristics of disabled people and their disfunctions. The issues of hearing disfunctions and preparing deaf people for vocational career have been stressed in the article. The results of researches carried out on deaf pupils have been shown, accordingly to their choice of career. The most popular career among deaf pupils and worse hearing ones is a computer scientist.

W mowie potocznej nadal funkcjonują określenia osób niepełnosprawnych, które uwłaszczają ich godności takie jak: ułomny, upośledzony, kaleka itp. Zgodnie z Deklaracją Praw Osób Niepełnosprawnych z 9 grudnia 1975 r., pojęcie osoby niepełnosprawnej oznacza człowieka niemogącego samodzielnie, częściowo lub całkowicie zapewnić sobie możliwości normalnego życia, indywidualnego lub społecznego na skutek wrodzonego albo nabytego upośledzenia sprawności fizycznych lub psychicznych¹. Uchwalona przez Sejm Rzeczypospolitej dnia 1. 08. 1997r. Karta Praw Niepełnosprawnych za niepełnosprawne uznaje te osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo ogranicza lub utrudnia albo uniemożliwia codzienne życie, pracę, naukę, pełnienie ról społecznych. Zgodnie z Kartą PN osoby takie mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia i nie mogą podlegać dyskryminacji.

W literaturze naukowej występuje wiele różnych ujęć pojęcia osoby niepełnosprawnej. Według Światowej Organizacji Zdrowia /WHO/ osoby niepełnosprawne to takie, które nie są w stanie o własnych siłach zaspokajać istotnych potrzeb, wchodzić optymalnie w role społeczne oraz wymagają pomocy z zewnątrz.

¹ A. Nowak, *Wybrane edukacyjne i prawne aspekty niepełnosprawności*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1999, s. 9.

Niepełnosprawność dotyczy wielu ograniczeń funkcjonalnych i są to: dysfunkcja narządów ruchu, wzroku, słuchu, wiele chorób przewlekłych, a także upośledzenie umysłowe. Często zdarza się, że osoba niepełnosprawna posiada kilka dysfunkcji organizmu, co utrudnia w sposób znaczący pełnienie jej ról społecznych.

Określenie osób niepełnosprawnych z dysfunkcją słuchu

Ludzi, którzy od urodzenia pozbawieni byli słuchu lub utracili go w ciągu życia kiedyś określano terminem „głusi” a współcześnie nazywa się ich „niesłyszącymi”. Wśród ludzi obarczonych upośledzeniem słuchu są zupełnie niesłyszący oraz osoby posiadające „resztki” słuchu. Wielu z nich kontakt z innymi nawiązuje dzięki wyuczonej mowie ustnej lub migowej. Istnieje wiele definicji osób z niewydolnym słuchem. Za najstarszą uważa się definicję B. Hoffmanna, który zakładał, że osoba z uszkodzonym słuchem to taka, która wskutek trudności w samodzielnym przyswajaniu języka i mowy wynikających z uszkodzenia analizatora słuchu wymaga specjalnej pomocy w nauczaniu, wychowaniu i przysposobieniu do życia społecznego².

W polskiej literaturze przez długie lata dominowały definicje: Marii Grzegorzewskiej, która zakładała, że człowiek głuchy pozbawiony w dużej mierze lub całkowicie słuchu znajduje się w gorszych warunkach życia od człowieka słyszącego oraz I. Doroszewskiej, która za głuchą osobę uważa taką, u której zmysł słuchu jest niewystarczająco funkcjonalny dla zwykłych potrzeb życia³.

W Polsce od wielu lat istnieje dyskusja nad kwalifikacją osób z upośledzeniem słuchu, a jedynie fizjologia narządu słuchu – dość skomplikowana jest poza wszelką dyskusją. Przez wiele lat w polskiej surdopedagogice stosowano klasyfikację K. Kirejczyk⁴, według której dzieci z uszkodzeniami słuchu podzielono na trzy grupy:

- 1) niedosłyszące, które mimo wady słyszą i rozumieją mowę dźwiękową, wśród których wyróżnia się jeszcze:
 - dzieci niedosłyszące – słyszą i rozumieją mowę głośną lub z bliskiej odległości bez aparatu słuchowego,
 - dzieci niedosłyszące – słyszą i rozumieją mowę dzięki aparatowi słuchowemu.
- 2) z resztkami słuchu, które słyszą i rozumieją mowę dźwiękową jedynie w specjalnych warunkach komfortu akustycznego,
- 3) praktycznie głuche, które nie słyszą i nie rozumieją mowy dźwiękowej z zastosowaniem dostępnych środków technicznych.

² B. Hoffmann, *Rewalidacja niesłyszących. Podstawy postępowania pedagogicznego*, PWN, Warszawa 1979, s. 27.

³ I. Doroszevska, *Pedagogika specjalna*, Ossolineum 1981, t. II, s. 313.

⁴ K. Kirejczyk, *Ewolucja systemów kształcenia dzieci głuchych*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1967.

Międzynarodowe Biuro Audiofonologii /BiAP/ uporządkowało problematykę niedosłyszania i głuchoty ustalając następujące normy:

Ubytek słuchu w decybelach	Uszkodzenie słuchu w stopniu
pow. 20 dB do 40 dB	Lekkie
pow. 41 dB do 70 dB	Umiarkowane
pow. 71 dB do 90 dB	Znaczne
pow. 90 dB	Głębokie

(decybel dB – jednostka względnego natężenia dźwięku rozumiana jako poziom natężenia dźwięku, intensywność dźwięku).

Nie ma zgodności w polskiej literaturze dotyczącej uszkodzeń słuchu. Irmina Kaiser-Grodcka ustaliła inną klasyfikację upośledzenia słuchu (wg. Encyklopedia Pedagogiczna pod red. W. Pomykała, Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 891:

Stopień upośledzenia percepcji słuchowej (w decybelach)	Określenie upośledzenia słuchu
0 – 20 dB	lekkie
20 – 40 dB	umiarkowane
40 – 60 dB	niezbyt ciężkie
60 – 80 dB	ciężkie
pow. 80 dB	bardzo ciężkie
brak percepcji słuchowej	głuchota totalna

Istnieją też kryteria klasyfikacji osób z wadą słuchu spowodowanej wadami wrodzonymi i nabytymi (np. wcześniejszy poród, konflikt serologiczny, choroba matki w pierwszych 12 tygodniach ciąży, niektóre leki i używki stosowane przez matkę w czasie ciąży itd.). Utrata słuchu może być także powodowana przewlekłymi chorobami ucha, chorobami wysoko gorączkowymi (np. zapalenie opon mózgowych) i zakaźnymi oraz urazami mechanicznymi lub antybiotykami.

W 1985 roku komitet ekspertów UNESCO uznał za dzieci głuche te, u których spontaniczny rozwój mowy i języka pozostaje bardzo opóźniony lub też całkowicie zahamowany

z powodu znacznego uszkodzenia słuchu, braku oddziaływań wychowawczych i nie zastosowania protezy.

Rehabilitacja zawodowa i kształcenie osób z niepełnosprawnością słuchu

Dokonując przeglądu literatury można stwierdzić wiele klasyfikacji osób z dysfunkcją słuchu. Różne też są sposoby rehabilitacji osób z niepełnosprawnością słuchu. Generalnie dąży się do sprawnego porozumiewania się ludzi słyszących z niesłyszącymi a rehabilitacja ujmowana, jako kompleksowe postępowanie wyróżnia następujące kierunki działania:

- rehabilitacja medyczna lub lecznicza,
- rehabilitacja społeczna,
- rehabilitacja zawodowa.

W 1983 roku Międzynarodowa Organizacja Pracy określiła i przyjęła definicję osoby zawodowo niepełnosprawnej, która wymaga rehabilitacji zawodowej i określa jej rehabilitację, która przebiega w pięciu etapach⁵. Jednym z elementów rehabilitacji jest kształcenie osób niepełnosprawnych i zapewnia go ustawa z dnia 7. 09. 1991 roku o systemie oświaty (Dz.U. nr 95 poz. 425 z póź. zm.) System zapewnia dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania także przez osoby niepełnosprawne. Ciągłe dyskusyjne jest kształcenie z oddziałami integracyjnymi, które stwarza wiele problemów organizacyjnych, merytorycznych i technicznych. Problemy te są prawdopodobnie przyczyną niechęci w przyjmowaniu dzieci niepełnosprawnych do szkół masowych i braku zrozumienia ich potrzeb. Kształcenie zawodowe wymienionych osób w Polsce z reguły odbywa się na dwóch poziomach: 1. Szkoły zawodowe, których ukończenie daje kwalifikacje robotnika wykwalifikowanego lub czeladnika. 2. Specjalne szkoły średnie zawodowe oraz specjalne licea ogólnokształcące. Kształcenie niesłyszącego dziecka wiąże się z koniecznością rozłąki z domem i przebywaniem w internacie. Niesłysząca młodzież kształcona jest głównie w zawodach rzemieślniczych takich jak: ślusarz, tokarz, stolarz, dziewiarz, tkacz, tapicer, krawiec, elektryk, technik, mechanik, masażysta i innych. Coraz częściej spotykane są takie zawody jak informatyk, czy protetyk dentystyczny. Na rynku pracy osób z uszkodzonym słuchem zauważa się także takie zajęcia zawodowe jak: projektowanie wnętrz, fotografika, projektowanie biżuterii, wyrobów z metalu i różnych tworzyw sztucznych, tkanin. Coraz częściej osoby z niepełnosprawnością słuchu kształcone są w zawodach szeroko profilowych, z możliwością doskonalenia umiejętności pod kątem przewidzianego stanowiska pracy po zakończeniu nauki. Kształcenie zawodowe osób z uszkodzonym słuchem jest możliwe prawie w każdym zawodzie, jednak znalezienie pracy przez te osoby jest bardzo trudne.

Osobom niedosłyszącym i głuchym pomagają zakłady pracy chronionej /ZPCH/, które działają antydyskryminacyjnie i promocyjnie w połączeniu rehabilitacji zawodowej z rehabilitacją społeczną. Specyfika ZPCH polega min. na: odpowiednio dobranym profilu i techno-

⁵ Patrz: W. Dykik, *Pedagogika specjalna*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003, s. 395.

logii produkcji lub usług, przystosowaniu stanowiska i miejsca pracy do potrzeb zatrudnionych, zapewnieniu nadzoru zawodowego, opieki medycznej, rehabilitacyjnej i socjalnej, zatrudnieniu przynajmniej 20 pracowników (w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy), zatrudnieniu co najmniej 30% niewidomych lub psychicznie chorych⁶.

Autorka prezentowanego artykułu zajmowała się badawczo problematyką osób z niepełnosprawnością słuchu w ramach badań magisterskich⁷.

Badania – ich charakterystyka, organizacja, dobór próby badawczej

Badania przeprowadzono w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Niesłyszących i Słabosłyszących w Raciborzu, ośrodku funkcjonującym od 1836 roku, którego twórcą był dr Johann Karl Christian Kuh. W roku 1883 wybudowano obszerny budynek przy dzisiejszej ul. Karola Miarki, który po wielu zmianach stał się szkołą dla osób niesłyszących i słabosłyszących. Dzisiejszy ośrodek to duży kompleks szkolny z internatem w skład którego wchodzi: szkoła podstawowa, gimnazjum, zasadnicza szkoła zawodowa, technikum, szkoła policealna. Badaniami objęto łącznie 40 uczniów z III klas gimnazjum i I klas zasadniczej szkoły zawodowej. Uczniowie niesłyszący stanowili 40% badanych a uczniowie słabosłyszący 60% badanych, i stanowili oni: dwie III klasy gimnazjum i jedną klasę ZSZ. Patrz tabela 1. Problemy ze słuchem badanych uczniów przedstawiają się następująco: od urodzenia niesłyszących było 12 uczniów, od drugiego roku życia 2 uczniów i od trzeciego roku życia 2 uczniów. Słabosłyszących było 24 uczniów od urodzenia. Zaledwie 2 uczniów gimnazjum wśród słabosłyszących ukończyło normalną szkołę podstawową i jeden uczeń ZSZ ukończył normalne gimnazjum.

Tabela 1. Dysfunkcje słuchu badanych uczniów

Gimnazjum	Płeć	Niesłyszący	Słabosłyszący
	Dziewczyny	1	4
Chłopcy	7	6	
		8	10
Zasadnicza szkoła zawodowa	Dziewczyny	2	6
	Chłopcy	6	8
		8	14
Razem		16	24

Źródło: badania własne.

⁶ A. Nowak, *Bezrobocie wśród niepełnosprawnych*. Wydawnictwo UŚ., Katowice 2002, s. 55.

⁷ Praca magisterska pt.: *Wybór zawodu przez uczniów z niepełnosprawnością słuchu*, promotor dr Anatol Bodanko, maszynopis, WSH-E w Łodzi, lipiec 2008 r.

Prezentacja wybranych wyników badań

Abstrahując od możliwości jakie dała uczniom istniejąca szkoła zapytano uczniów o zawody, które chcieliby uprawiać. Okazało się, że gimnazjaliści na pierwszym miejscu postawili zawód informatyka (7 chłopców i 1 dziewczyna), a na kolejnych miejscach znaleźli się: fotograf, krawiec i stolarz. Wśród uczniów ZSZ informatykiem chciałoby zostać aż 10 uczniów. Wszyscy gimnazjaliści chcą ukończyć szkołę, która daje im określony zawód, a wśród uczniów ZSZ większość też chce pracować na otwartym rynku pracy. Jedynie 22,5% uczniów marzy o „interesie” prowadzonym na własną rękę. Największym problemem dla wszystkich uczniów w procesie podjęcia zatrudnienia jest bariera językowa, obawa z kłopotami z tym związanymi oraz nieprzystosowane miejsca pracy.

Problemem, jaki mają uczniowie zarówno z gimnazjum i z ZSZ jest fakt, że nie korzystali nigdy z porad doradcy zawodowego, a jest to prawie 2/3 z badanych uczniów, czyli 72% respondentów. Istnieje przekonanie wśród uczniów, że żaden doradca im nie pomoże, natomiast pomoc mogą otrzymać po interwencji rodziców. Zdaniem uczniów psychologów i pedagogów szkolni nie zawsze posiadają konkretne informacje o pracy dla nich.

Prowadząca badania uważa, że poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych nie jest zbyt pomocne dla takich osób. Po zasięgnięciu opinii w urzędach pracy okolicznych miast należy stwierdzić, że pracujący tam specjaliści nie interesują się zatrudnieniem osób niepełnosprawnych, a istniejące w terenie zakłady pracy chronionej same zajmują się zatrudnieniem osób niepełnosprawnych.

Na pytanie postawione w sposób bezpośredni uczniom, kim chcieliby zostać w przyszłości, gdyby nie mieli wady słuchu? Odpowiedzi przedstawiały się następująco:

Tabela 2.

W gimnazjum		W tym dziewczynny	w ZSZ		W tym dziewczyny
Informatyk	6	-	Informatyk	10	-
Fryzjer/-ka	3	3	Fryzjer/-ka	4	4
Kucharz/-ka	3	2	Kucharz/-ka	3	3
Kierowca	3	-	Żołnierz zawodowy	2	-
Lekarz	2	-	Marynarz	2	-
Pilot samolotu	1	-	Tłumacz języków obcych	1	1
RAZEM:	18	5		22	8

Źródło: badania własne.

Badani uczniowie chcieliby też prowadzić własny biznes, ale jak sami przyznali nie wiedzą, na czym on polega – odpowiedzieli oni w sposób następujący: biznesmenów wśród gimnazjalistów było trzech a w ZSZ pięciu (sami chłopcy).

Interesujące wyniki uzyskano pytając badanych uczniów o to czy sami lub z pomocą osoby bliskiej szukaliby pracy dla siebie: w gimnazjum samodzielnie szukałoby pracy 6 uczniów (33%), w ZSZ samodzielnie szukałoby pracy 10 uczniów (45%).

Pozostali stwierdzili, że jedynie przy pomocy osoby bliskiej mogą znaleźć pracę.

Wszyscy uczniowie z gimnazjum stwierdzili, że ich zatrudnienie kompensuje ograniczenia wynikające z ich niepełnosprawności. Podjęcie pracy pozwoli im poczuć się normalnymi ludźmi, zatrudnienie da im poczucie pewności siebie i niezależność finansową. Tak samo stwierdzają uczniowie ZSZ.

Na pytanie o utrudnienia, jakie mają osoby z dysfunkcją słuchu w pełnosprawnym społeczeństwie uczniowie gimnazjum odpowiedzieli:

- wyśmiewano ich – 3 osoby,
- chciano zobaczyć aparat słuchowy – 3 osoby,
- trącają ich (od tak sobie) – 5 osób,
- wymachują rękami niezrozumiałe gesty – 1 osoba,
- krzyczą – 3 osoby.

Trzy osoby nie stwierdziły żadnych reakcji negatywnych, a uczniowie ZSZ odpowiedzieli: chciało zobaczyć aparat słuchowy – 2 osoby, krzyczą – 2 osoby, wyśmiewają ich – 4 osoby, utrudniają np. wejście do autobusu – 3 osoby. Jedenaście osób nie stwierdziło żadnych reakcji.

Więcej gimnazjalistów (83%) doznało upokorzeń ze strony osób pełnosprawnych. Trzy osoby zapytane po badaniach, czemu nie były zaczepiane odpowiedziały zgodnie, że już się nauczyły „udawać” osoby pełnosprawne i w odpowiednim momencie chowają swoje aparaty słuchowe. Taką sytuację potwierdzają także uczniowie ZSZ, którzy również wcześniej nauczyli się „udawać” pełnosprawnych.

Oprócz wielu innych szczegółowych pytań i ich dokładnej analizy w ramach prowadzonych badań magisterskich zapytałam także badanych uczniów o kontakty z pełnosprawnymi rówieśnikami, a oto prezentacja odpowiedzi:

Tabela 3. Dotyczy kontaktów uczniów gimnazjum

Rodzaje kontaktów	Uczniowie niesłyszący		Uczniowie słabosłyszący	
	dziewczyny	chłopcy	dziewczyny	chłopcy
b.dobre	-	2	-	-
dobre	1	5	2	6
przeciętne	-	-	2	-
złe	-	-	-	-
	1	7	4	6
Razem	18			

Źródło: badania własne.

Tabela 4. Dotyczy kontaktów uczniów ZSZ

Rodzaje kontaktów	Uczniowie niesłyszący		Uczniowie słabosłyszący	
	dziewczyny	chłopcy	dziewczyny	chłopcy
b.dobre	1	4	3	-
dobre	-	2	2	6
przeciętne	-	-	1	1
złe	1	-	-	1
	2	6	6	8
Razem	22			

Źródło: badania własne.

Prezentowane w w/w tabelach kontakty z normalnymi rówieśnikami są dobre a wśród uczniów ZSZ nawet ośmiu uczniów zalicza do bardzo dobrych. Podwórkowi rówieśnicy są bardziej przychylni uczniom niepełnosprawnym. Sytuacja ta wynika zapewne z większej spolegliwości, jaką wykazują uczniowie niepełnosprawni ze względu na słuch albo z traktowania przez uczniów sprawnych swych rówieśników z dysfunkcją słuchu.

Uogólnienie końcowe i wnioski

Zgromadzony materiał badawczy pozwolił na sformułować kilka wniosków (wybór):

- do powodów z jakich osoby niesłyszące i słabosłyszące nie są zatrudniane należą: bariera językowa, nieprzystosowanie miejsca pracy, obawy przed kłopotami ze strony pracodawców oraz brak wiedzy pracodawców o przysługujących im ulgach z tytułu zatrudnienia osoby niepełnosprawnej,
- brak dostatecznej pracy szkoły nad problematyką zatrudnienia dla swoich niepełnosprawnych wychowanków,
- osoby niesłyszące i słabosłyszące nie boją się podjąć wyzwania prowadzenia własnej działalności gospodarczej,
- najchętniej wybieranym zawodem przez osoby niesłyszące i słabosłyszące jest informatyk.

Uogólnienie generalne: należałoby wzmocnić pracę doradców zawodowych w stosunku do uczniów i osób niepełnosprawnych.

Literatura

1. Doroszewska I., Pedagogika specjalna, Ossolineum 1981, t. II.
2. Dykciak W., Pedagogika specjalna, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003.
3. Hoffmann B., Rewalidacja niesłyszących. Podstawy postępowania pedagogicznego, PWN, Warszawa 1979.
4. Kirejczyk K., Ewolucja systemów kształcenia dzieci głuchych, Nasza Księgarnia, Warszawa 1967.
5. Nowak A., Bezrobocie wśród niepełnosprawnych, Wydawnictwo UŚ., Katowice 2002.
6. Nowak A., Wybrane edukacyjne i prawne aspekty niepełnosprawności, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1999.

Recenzent: M. Rybakowski